

Náhrada nemajetkové újmy

Porušením práva na soudní ochranu poškozeného v trestním řízení je takový postup odvolacího soudu, který zruší rozhodnutí soudu prvního stupně, jímž byla poškozenému přiznána náhrady újmy, pro opožděné uplatnění nároku v řízení, pokud soud prvního stupně žádost řádně projednal a neporušil při tom procesní práva obžalovaného.

(Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. II.ÚS 2006/18 ze dne 4.12.2018)

Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti stěžovatelů nezletilého D. F., nezletilé N. F. a L. F., všech zastoupených JUDr. K.P., advokátem se sídlem P., proti rozsudku Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 8 To 6/2018 ze dne 21. 2. 2018, za účasti Vrchního soudu v Praze jako účastníka řízení a Vrchního státního zastupitelství a I. H., jako vedlejších účastníků řízení, tak, že rozsudkem Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 8 To 6/2018 ze dne 21. 2. 2018, bylo porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Tento rozsudek se proto ruší v části výroku, který ruší rozsudek Městského soudu v Praze sp. zn. 1 T 17/2017 ze dne 7. 12. 2017, a to pouze vůči výrokům tohoto rozsudku Městského soudu v Praze, kterými byla stěžovatelům přiznána náhrada nemajetkové újmy a kterými byli stěžovatelé odkázáni se zbytky svých nároků na řízení ve věcech občanskoprávních.

Z odůvodnění:

I. Předchozí průběh řízení a argumentace stěžovatelů a ostatních účastníků řízení

1. Stěžovatelé ve své ústavní stížnosti namítají, že napadeným rozsudkem vrchního soudu bylo porušeno jejich právo na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina").

2. Stěžovatelé se v řízení u Městského soudu v Praze vedeného pod sp. zn. 1 T 17/2017 dožadovali uplatnění nároku na náhradu nemajetkové újmy v souladu s § 43 trestního řádu; řízení bylo vedeno pro zabití otce dvou nezletilých stěžovatelů a druhu třetí stěžovatelky. Stěžovatelé jsou tedy zvláště zranitelnými oběťmi trestného činu, jež je připravil o otce či druhu. Jejich žádost o náhradu nemajetkové újmy byla doručena do datové schránky městského soudu 24 minut před zahájením prvního hlavního líčení (27. 10. 2017) a nebyla před zahájením hlavního líčení dodána do trestního spisu. Uplatnění nároku na náhradu nemajetkové újmy stěžovatelů tak bylo městským soudem přečteno až na hlavním líčení 7. 12. 2017, přičemž předseda senátu vysvětlil, proč je toto uplatnění čteno opožděně, a poskytl stranám možnost, aby vznesly návrhy na doplnění dokazování, přičemž strany prohlásily, že nemají návrhy na doplnění dokazování. Městský soud rozsudkem ze dne 7. 12. 2017 přiznal každému stěžovateli náhradu nemajetkové újmy ve výši 200.000 Kč, přičemž se zbytky nároků odkázal stěžovatele na řízení ve věcech občanskoprávních. Proti tomuto rozsudku podal odsouzený odvolání do výroku o trestu a do výroku o náhradě škody a nemajetkové újmy. Vrchní soud napadeným rozsudkem zrušil rozsudek městského soudu a nerozhodl o náhradě nemajetkové újmy stěžovatelům s odůvodněním, že stěžovatelé nemohli figurovat v procesním postavení poškozených žádajících náhradu nemajetkové újmy, jelikož neuplatnili svůj nárok před zahájením hlavního líčení, resp. se toto uplatnění nenacházelo ve spise před zahájením hlavního líčení.

3. Stěžovatelé namítají, že dokument, jímž došlo k uplatnění jejich nároku, byl doručen do datové

schránky soudu 24 minut před zahájením hlavního líčení, tudíž byl podán včas a nelze přičítat stěžovatelům k tíži, že nebyl založen do spisu. Nad rámec toho stěžovatelé poukazují na skutečnost, že pokud se předseda senátu městského soudu domníval, že stěžovatelé písemně neuplatnili svůj nárok před zahájením hlavního líčení, tak se měl po přednesení obžaloby podle § 206 odst. 2 trestního řádu dotázat poškozených (a tedy i stěžovatelů), zda navrhují, aby byla obžalovanému uložena povinnost k náhradě nemajetkové újmy způsobené trestným činem. Podle stěžovatelů přitom nelze argumentovat ustanovením § 206 odst. 2 druhou větou trestního řádu, která upravuje situaci, kdy se poškozený k hlavnímu líčení nedostaví, a kdy se tedy přečte návrh založený ve spise; stěžovatelka - družka zavražděného, se podle ústavní stížnosti 27. 10. 2017 k hlavnímu líčení dostavila, aby svědčila, ale v okamžiku zahájení hlavního líčení se nacházela v oddělené místnosti, jelikož se nechtěla setkat s vedlejším účastníkem, tedy osobou, která zabila jejího druha. Podle stěžovatelů byla povinnost městského soudu stěžovatelku dostatečně poučit o možnosti uplatnit náhradu škody před jejím svědectvím, což neučinil. To však bylo zhojeno dodatečným přečtením návrhu na náhradu nemajetkové újmy a přiznáním peněžité náhrady. Vrchní soud svým rozhodnutím však podle stěžovatelů přehnaně formalistickým postupem a ústavně nekonformním výkladem předmětného ustanovení trestního řádu, spočívajícím v odmítnutí akceptovat uplatnění nároku stěžovateli jako opožděně podaný návrh, porušil právo stěžovatelů na spravedlivý proces.

4. K výzvě Ústavního soudu se k stížnosti stěžovatelů vyjádřily vrchní soud a vrchní státní zastupitelství. Vrchní soud odkázal primárně na bod 25 napadeného rozsudku, který rozvedl tak, že zmocněnec stěžovatelů, jako advokát, si měl být vědom toho, že předání návrhu z podatelny soudu příslušnému senátu a založení do spisu, natož pak seznámení se s poměrně obsáhlým dokumentem zabere nějakou dobu, a že soud nebude technicky schopen přečíst návrh doručený 24 minut před zahájením hlavního líčení, a tak v době zahájení hlavního líčení nebude obsahem spisu. Podle vrchního soudu se přitom nejedná o formální pochybení, které lze kdykoliv napravit, jelikož nelze připustit, aby se obžalovaný dozvěděl až v průběhu dokazování, kdo a jakou částku vůči němu uplatňuje. Pokud chtěl městský soud situaci napravit, měl podle vrchního soudu zopakovat celé dokazování v části týkající se okolností podstatných pro rozhodnutí o nárocích poškozených, což neučinil. Vrchní soud nechává na posouzení Ústavního soudu, zda v projednávaném případě došlo k porušení ústavních práv stěžovatelů.

5. Vrchní státní zastupitelství uvedlo, že se k hlavnímu líčení nedostavili ani stěžovatelé, ani jejich zmocněnec, přičemž podle vrchního státního zastupitelství se stěžovatelka, družka zabitého, dostavila k hlavnímu líčení až 24. 11. 2017 a nikoli 27. 10. 2017, jak argumentují stěžovatelé. Podle vrchního státního zastupitelství je podstatný výklad spojení, zda je "návrh obsažen už ve spise" (§ 206 odst. 2 trestního řádu), přičemž se domnívá, že zmocněnec stěžovatelů si měl být vědom, že pokud činí návrh písemně, tak podání doručené do podatelny nebo elektronické podatelny těsně před zahájením jednání nebude možné pro nezbytné administrativní úkony ihned připojit do soudního spisu, a neshledalo proto porušení práv stěžovatelů.

6. Odsouzený se jako vedlejší účastník k výzvě Ústavního soudu nevyjádřil.

7. Stěžovatelé s vyjádřeními ostatních účastníků řízení nesouhlasí a žádají, aby byl zrušen výrok rozsudku vrchního soudu v části týkající se zrušení rozsudku městského soudu, v rozsahu výroku týkajícího se náhrady nemajetkové újmy stěžovatelům.

II. Hodnocení Ústavního soudu

8. Po prostudování ústavní stížnosti, všech vyjádření k ní a spisového materiálu Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

9. Relevantní ustanovení § 206 odst. 2 trestního řádu vztahující se k projednávané věci zní následovně: "Po přednesení obžaloby se předseda senátu dotáže poškozeného, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích způsobené trestným činem nebo k vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem a v jakém rozsahu. Nedostavil-li se poškozený k hlavnímu líčení a je-li jeho návrh obsažen už ve spise, předseda senátu přečte tento návrh ze spisu."

10. V posuzovaném případě není sporné, že návrh náhrady nemajetkové újmy byl doručen do elektronické podatelny městského soudu 24 minut před zahájením hlavního líčení. Spornou otázkou je, zda je možné takové doručení považovat za návrh, který je už obsažen ve spise ve smyslu § 206 odst. 2 trestního řádu.

11. Ústavní soud ve svém plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017 (publikovaném pod č. 345/2018 Sb.; všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná též z <http://nalus.usoud.cz>) upozornil na to, že "vývoj legislativy upravující postavení poškozeného v trestním řízení po roce 1989 lze charakterizovat jako směřující k posílení a prohloubení jeho práv" (bod 59) a že i k doktrinárnímu vývoji lze souhrnně uvést, že "panuje obecně pozitivní hodnocení nastíněného vývoje legislativy posilující práva poškozeného" (bod 62). V citovaném nálezu dále uvedl, že "právní řád chrání jako primární zájem poškozeného na trestním řízení ... vypořádání všech penězi ocenitelných nároků soukromoprávního charakteru, které poškozenému vznikly za pachatelem v důsledku spáchání trestného činu (náhrada škody, nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení)" (bod 52). Ke změně náhledu na postavení poškozeného došlo i v tom ohledu, v němž poškozený uplatňuje svůj adhezní nárok. Ústavní soud tak rovněž počal již v rámci adhezního řízení přiznávat poškozeným ochranu nejen práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny [k tomu srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 3456/15 ze dne 9. 8. 2016, část IV.b)], ale připustil i možné porušení práva na rovnost v řízení dle čl. 37 odst. 3 Listiny, jestliže se trestní řízení koncentruje toliko na obviněného, zatímco poškozený je ignorován [srov. nález sp. zn. II. ÚS 289/12 ze dne 9. 10. 2012 (N 170/67 SbNU 83), bod 36]. Podle citovaného plenárního nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 "lze tedy uzavřít, že procesní postavení poškozeného v trestním řízení není nadále redukovatelné toliko na zpravidla významný pramen důkazu a na subjekt, jemuž má v trestním řízení být usnadněno vyrovnání jeho majetkoprávních nároků vzniklých v přímé souvislosti se spácháním trestného činu vůči pachateli. Poškozený v trestním řízení realizuje, respektive realizovat může, i některá svá základní práva a svobody představující tzv. tvrdé jádro lidských práv" (bod 67). Nastíněný vývoj "proto jednoznačně dospěl do bodu, v němž na postavení poškozeného v trestním řízení nelze nadále nazírat jakožto na doplňkové, bez něhož by se poškozený stejně ochrany všech svých právem uznaných zájmů domohl (typicky uplatněním adhezního nároku v řízení ve věcech občanskoprávních)" (bod 67).

12. Náprava újmy obětí trestné činnosti přitom není dle judikatury Ústavního soudu pouze "obyčejným" soukromoprávním zájmem, neboť souvisí s veřejnoprávní povinností státu objasnit trestnou činnost zasahující ústavní práva, napravit jí způsobenou újmu na těchto právech a zajistit oběti přiměřenou ochranu před jejím opakováním [srov. např. nález ze dne 19. 2. 2015 sp. zn. I. ÚS 1397/14 (N 38/76 SbNU 515), šířeji k této povinnosti státu viz nález ze dne 9. 8. 2016 sp. zn. III. ÚS 1716/16 (N 151/82 SbNU 385)]. Nesplněním této povinnosti vzniká tzv. druhotná újma (srov. ustanovení § 2 odst. 5 zákona o obětech), jejíž vznik v oblastech chráněných Listinou zakládá porušení základních práv a svobod obětí, které bude zpravidla představovat důvod pro zásah Ústavního soudu (nález sp. zn. III. ÚS 2916/15 ze dne 28. 2. 2017, bod 18).

13. Ústavní soud veden tímto přístupem dospěl v obdobné věci jako je případ stěžovatelů k závěru, že pokud obecný soud nerozhodne o podaném návrhu na náhradu škody, ačkoli tomu v řízení před obecnými soudy nebránila žádná překážka, tak se jedná o porušení práva na soudní ochranu podle

čl. 36 odst. 1 Listiny (nález sp. zn. III. ÚS 2916/15 ze dne 28. 2. 2017, výrok I.).

14. Ústavní soud ve své rozvíjející se judikatuře k právům poškozených v trestním řízení tedy reflektuje skutečnost, že zákonodárce dlouhodobě posiluje postavení poškozeného a dbá na posílení práv obětí trestné činnosti, což na legislativní úrovni zajišťuje nad rámec práv vyjádřených v § 43 trestního řádu i zakotvením zásady zajištění práv poškozeného jako základní zásady trestního řízení v § 2 odst. 15 trestního řádu či přijetím zákona č. [45/2013](#) Sb., o obětech trestných činů. I citovaná základní zásada zajištění práv poškozeného podporuje teleologický výklad jednotlivých ustanovení trestního řádu ve směru výkladu ve prospěch poškozených, ba dokonce zvláště zranitelných, obětí trestných činů.

15. Nakonec Ústavní soud zmiňuje svoji judikaturu týkající se interpretací nejasných ustanovení. V takovém případě je na místě použít teleologickou interpretaci [nález sp. zn. Pl. ÚS 1/96 ze dne 19. 11. 1996 (N 120/6 SbNU 369; 294/1996 Sb.)], přičemž v pochybnostech jsou obecné soudy povinny postupovat ve prospěch uplatnění subjektivních práv jednotlivců [nález sp. zn. I. ÚS 3106/13 ze dne 23. 10. 2014 (N 196/75 SbNU 211), bod 14; podobně srov. nález sp. zn. I. ÚS 2430/13 ze dne 5. 3. 2014 (N 27/72 SbNU 305), bod 46-47]. V projednávaném případě je přitom zřejmým záměrem zákonodárce umožnit realizaci práv poškozených (viz bod výše) a pochybnost panuje o tom, zda bylo podání stěžovatelů doručeno včas, tedy zda své subjektivní právo stěžovatelé řádně uplatnili. Tyto dvě formy výkladu tedy podporují názor stěžovatelů.

16. Nad rámec teleologického výkladu a výkladu ve prospěch uplatnění práva Ústavní soud použil jako klíčový systematický výklad § 206 odst. 2 trestního řádu. V § 198 odst. 2 trestního řádu je uvedeno, že "poškozeného je třeba ve vyznění upozornit, že nedostaví-li se k hlavnímu líčení, bude se o jeho nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy ... rozhodovat na podkladě jeho vlastních návrhů, jsou-li už obsaženy ve spise nebo dojdou-li soudu dříve, než se přikročí k dokazování." Pokud je tedy poškozený poučen, že je dostatečné, pokud návrhy dojdou soudu dříve, než soud přikročí k dokazování (tedy do fáze následující po přednesení obžaloby a po vyjádření se poškozeného týkající se náhrady škody, srov. § 207 odst. 1 trestního řádu), pak je nutné termín "obsažen ve spise" v § 206 odst. 2 trestního řádu interpretovat tak, že obsahuje i podání doručená soudu dříve, než se přikročí k dokazování. Termín "obsažen ve spise" v § 206 odst. 2 trestního řádu je tak třeba definovat širěji než termín "obsažen ve spise" v § 198 odst. 2 trestního řádu, jelikož nelze stěžovateli v poučení nabídnout možnost, kterou následně nemůže využít, zejména pokud je jednou ze základních zásad trestního řízení princip, dle kterého "orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, ... aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků" (§ 2 odst. 15 trestního řádu).

17. Ke stejnému závěru je možné dojít i za použití argumentu ad absurdum při přijetí argumentace vrchního soudu. Soudy by v takovém případě zřejmě musely stanovovat, kolik minut před zahájením hlavního líčení je nutné doručit návrh poškozeného, aby byl obsažen ve spise při zahájení hlavního líčení. Je dostačující půl hodina, hodina či hodiny dvě? Pokud je hlavní líčení nařazeno na osm hodin ráno, je možné doručit návrh ještě v den hlavního líčení? Nebo je nutné jej doručit předchozí den v průběhu pracovní doby soudu? Doba od doručení návrhu do obsažení návrhu do spisu se může lišit i v závislosti na praxi jednotlivých soudů - mají tedy poškození, popřípadě jejich zmocněnci, znát praxi jednotlivých soudů, popř. situací, ve kterých se soudy nachází, včetně např. nedostatku administrativních pracovníků z důvodu nemoci? Interpretace vrchního soudu tak poškozeným nenabízí jasné pravidlo, do kdy by měly být jejich návrhy doručeny, a tedy neposkytuje dostatečnou právní jistotu poškozeným. V takovém případě je nutné zvolit výklad umožňující uplatnění práva.

18. Byť tedy Ústavní soud souhlasí s vrchním soudem, že postup zmocněnce stěžovatelů nebyl šťastný a že je vhodnější, aby poškození a jejich zmocněnci své návrhy soudu doručovali dříve než

několik desítek minut před zahájením hlavního líčení, zejména s ohledem na možné navazující problémy spojené s dokazováním, městský soud postupoval způsobem souladným s právem. Městský soud se po přednesení návrhu stěžovatelů při hlavním líčení 7. 12. 2017 dotázal stran, zda navrhují provést další důkazy a umožnil tak stranám, a to zejména obžalovanému, reagovat na návrh stěžovatelů. Pokud by usoudily, že to je potřebné, tak bylo možné dokazování doplnit v potřebném rozsahu. Strany však této nabídky nevyužily. Postupem městského soudu tedy bylo vyhověno právům zvláště zranitelných obětí trestného činu, aniž by však jakkoli zasáhl do práv obžalovaného.

19. Nad to s přihlédnutím ke skutečnostem, že stěžovatelé nebyli jedinými poškozenými, kteří požadovali náhradu nemajetkové újmy, že zmocněnec stěžovatelů zjevně nejednal s úmyslem narušit průběh hlavního líčení či zneužít práva poškozených a že městský soud návrh stěžovatelů akceptoval a poskytl stranám možnost žádat o doplnění dokazování, vrchní soud porušil právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny tím, že zrušil rozsudek městského soudu v části týkající se náhrady nemajetkové újmy stěžovatelů, a že neakceptoval návrh stěžovatelů z důvodu jeho opožděného podání, přičemž pro takové rozhodnutí neměl zákonný podklad.

20. Jelikož Ústavní soud výše vyložil, že návrh stěžovatelů byl městskému soudu doručen tak, že je nutné na něj hledět, jako by byl obsažen ve spisu před zahájením hlavního líčení, a byla tedy naplněna podmínka pro přečtení návrhu stěžovatelů stanovená v § 206 odst. 2 trestního řádu, Ústavní soud považoval za bezpředmětné zjišťovat, zda se jedna ze stěžovatelů v době zahájení hlavního líčení nacházela v budově soudu a zda měla být dotázána ve smyslu § 206 odst. 2 trestního řádu, či nikoli. Obecně však v této otázce Ústavní soud odkazuje na svou judikaturu, dle které "v případě, kdy poškozený využije svého práva nesetkat se s obžalovaným v soudní síni, a vypovídá odděleně, musí předseda senátu při plnění povinnosti podle § 206 odst. 2 ve spojení s § 43 odst. 3 a § 228 odst. 1 trestního řádu učinit taková opatření, aby byla ochrana práv poškozených a obětí trestné činnosti reálně zajištěna" (nález sp. zn. III. ÚS 2916/15 ze dne 28. 2. 2017).

21. Ústavní soud tedy shrnuje, že porušením práva na soudní ochranu poškozeného v trestním řízení je takový postup odvolacího soudu, který zruší rozhodnutí soudu prvního stupně, jímž byla poškozenému přiznána náhrady újmy, pro opožděné uplatnění nároku v řízení, pokud soud prvního stupně žádost řádně projednal a neporušil při tom procesní práva obžalovaného.

III. Závěr

22. Vrchní soud v Praze svým rozsudkem, kterým zrušil rozsudek Městského soudu v Praze, přičemž hodnotil návrh stěžovatelů týkající se náhrady nemajetkové újmy jako opožděně podaný, porušil právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, jelikož interpretoval ustanovení § 206 odst. 2 trestního řádu restriktivně, přičemž mělo být interpretováno ve prospěch uplatnění práva, v souladu se základní zásadou trestního řízení zajištění práv poškozených a v souladu s poučením poskytnutým podle § 198 odst. 2 trestního řádu.

23. Ústavní soud z těchto důvodů přikročil ke zrušení výroku vrchního soudu, kterým zrušil rozsudek Městského soudu, a to pouze v části týkající se výroků vztahujících se k přiznání náhrady nemajetkové újmy stěžovatelům a odkázání stěžovatelů se zbytky jejich nároků na občanskoprávní řízení. Vrchní soud bude muset nově rozhodnout o odvolání odsouzeného a to pouze vůči výrokům rozsudku městského soudu vztahujících se ke stěžovatelům. Vrchní soud je přitom vázán názorem Ústavního soudu (srov. § 314h odst. 1 trestního řádu), tedy že stěžovatelé uplatnili svůj nárok na náhradu nemajetkové újmy včas.

24. Protože napadeným postupem bylo porušeno základní právo stěžovatelů na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny, Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o

Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona zrušil výrok napadeného rozsudku Vrchního soudu v Praze týkající se zrušení nenapadeného rozsudku Městského soudu v Praze, a to v části vztahující se k náhradě nemajetkové újmy stěžovatelům a v části odkazující stěžovatele se zbytky jejich nároků na občanskoprávní řízení.

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Odškodnění \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Hodnocení důkazů](#)
- [Adhezní nárok \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání](#)
- [Účinné vyšetřování \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Vazba \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Výkon trestu \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Trestní odpovědnost](#)
- [Předávací vazba \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Trestní odpovědnost \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Oběť trestného činu](#)